

5 NİSAN KARARLARI VE BEKLENTİLER

Arş.Gör. Şevket SAYILGAN
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İletişim Fakültesi

Türkiye Ekonomisi Cumhuriyet dönemi içerisinde incelenecek olursa belli dönemlerde krizler yaşandığı görülecektir. Bu krizlerin temelinde yatan sebep ise Cumhuriyetin kuruluşunda da belirtildiği gibi gelişmiş toplumlar düzeyine gelmek için "Büyük Türkiye" hedefini gerçekleştirmektir. Ancak bu hedefe ulaşmak için gerekli en büyük ihtiyaç, finansman ve kaynak gereksinimidir. İşte bu önemli sorun Türkiye Cumhuriyeti Ekonomisinin belli dönemlerde krizlerle karşılaşmasına neden olmaktadır. Çünkü "Büyük Türkiye" hedefi ülke kaynakları ile denge içinde olmadığı için büyüme sürekli dış fonlara dayandırılmıştır. Buda istikrarlı bir büyümeyi engellemiştir.

Bugün yaşadığımız ve Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizi olarak nitelendirilen bunalımında temelinde hızlı büyümenin sağlıklı kaynaklara dayandırılmadan gerçekleştirilmesinde görmekteyiz. Böyle olunca da birkaç yıl için gerçekleştirilen hızlı büyüme arkasından reel olarak küçülmeyi getirmektedir. Örneğin 1986 yılında %7.5, 1987 yılında %9.3 oranında artan GSMH artış hızı 1988 yılında %1.5'e düşmüştür(1). Bilindiği gibi 1988 yılında da bugünkü kadar olmasada yaşanan kriz yeni ekonomik kararların alınmasına neden olmuştur (5 Şubat Kararları). Bu gel git şeklindeki büyüme şekli 1990'lı yıllarda da aynen devam etmiş ve bugünkü kriz ortamının da sebepleri arasında yer almıştır. 1990 yılında %9.2 olan büyüme hızı 1991 yılında % 0.5 düzeyine kadar düşmüştür. 1992 yılında tekrar %5.9 oranında bir büyüme hızı yakalanmıştır(2). 1993 yılında ise büyüme hızı %7.3 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu iki senelik yüksek büyüme hızlarından sonra 1994 yılında büyüme hızı %0.2 düzeyinde beklenmektedir. Dikkat edilecek olursa siyasi iktidarların hızlı büyüme isteği i ve sağlam kaynaklara dayandırılmadan yapıldığı için istikrar sağlanamamaktadır.

5 Nisan kararları olarak tarihe geçecek olan ekonomik istikrar önlem-

leri de öncelikle sağlıklı kaynaklara dayandırılmayan büyümeyi durdurmayı hedeflemiştir. Bu kararlara neden olan gelişmeleri kısaca hatırlayacak olursak öncelikle ülke ekonomisinin iç tasarruf oranının düşük olmasına rağmen yüksek büyüme hızından kaynaklanan enflasyon sorunundan başlamak herhalde yanlış olmaz.

1980 yılı haricinde % 100'ler seviyesine hiç çıkmayan enflasyon oranı 1970'li yıllarda %50'lerin altında olmuş 24 Ocak kararlarının alındığı 1980 yılında ise alınan ekonomik kararların nedeniyle yapılan yüksek oranlı fiyat ayarlamalarının etkisiyle Tüketici fiyatları %115.6 oranında artmıştır(3). Ancak bu yıldan itibaren fiyatlar genel seviyesinde genel bir düşme eğilimi hissedilse bile 1983 yılından itibaren yavaşça olsa artan bir ivme ile enflasyonun arttığını görüyoruz. Ancak bu artış hiç bir zaman bir hiperenflasyon seviyelerine ulaşmamıştır. Bu gelişme bizi 1994 yılı başına kadar getirmiştir. Böylesi bir örnek dünya uygulamalarında yoktur yani on seneye yakın bir süre % 60 - 70 seviyelerinde enflasyonun sıkışıp kalması çok ilginçtir. Ancak bu durumun açıklayıcı bir özelliği ise 80'li yılların başında başlatılan ihracat seferberliğidir. Ayrıca gerçek kur sistemi ve reel faiz uygulamaları sistemin kendi içerisinde böylesi bir enflasyon oranının korunmasına imkan tanımıştır.

Bugün yaşanan krizin ilk sinyalleri 1988 yılında kendini göstermiş ancak köklü bir ekonomik program uygulanması siyasi tercihler nedeniyle gerçekleşmemiştir. Böylece ihracat miktarlarında düşüş ile birlikte ihracatın ithalatı karşılama oranı azalmaya başlamış ve 1993 yılında bu oran %52'lere kadar düşmüştür(4). Bu yıldan itibaren gerçekçi kur sisteminden ödün verilmeye ve ortalama bir oranın kabul edildiği (örneğin 1990 ve 1991 yıllarında aylık % 3 - 3.5) bir ortamın oluştuğunu görüyoruz. Beraberinde 1988 yılında konvertibiliteye geçilmesi ile birlikte yabancı sermayenin ülkeye girişinde büyük bir hızlanma yaşanmıştır. Ancak bu yabancı sermaye ülkeye finansal kazanç sağlamak için gelmiş olduğunu bugün daha iyi anlamaktayız. Böylece kamuoyuda Açık pozisyon kavramı ile tanışmış olmaktadır. Yurt dışından getirilen fonların ülkedeki faiz oranlarının kur oranlarından yüksek olmasından dolayı çok büyük kazançlar elde ettiği görülmüştür. Ayrıca dışarıdan açık pozisyon olarak gelen kaynakların ülkenin döviz stoğu olarak gösterilmeside ayrı bir hata olmuştur. Bütün bu gelişmeler ayrıca 1987 - 88 yıllarından itibaren Kamu İktisadi Teşebbüslerinin büyük zararlar vermeye başlaması ve sonuçunda Kamu Kesimi Borçlanma Gereği 'nin her geçen sene artması gerçeği ile ülke ekonomisini karşı karşıya bırakmıştır.

1993 yılında KKBG %17 olmuştur(5). Böylesine bir borç batağına

saplanan ülke ekonomisinin baş vurabileceği üç kaynak bulunmaktadır. Birincisi Dış kaynak, bu seçenek 13 Ocak 1994 günü Moody's'in kredi notunu "BAA 3" ten "BA 1" 'e düşürmesi ve arkasından Standard and Poor's 'un "BBB" den "BBB -" 'ye düşürmesi ile birlikte tıkanı. İkincisi İç borç imkanı da ekonomiyi yönetenlerin piyasanın kabul edeceği faiz oranını vermemesi ve zorla faizleri düşürmek istemesi nedeniyle gerçekleşmemiştir. Bu inat bugün yaşadığımız gibi çok pahalıya mal olmuştur, öyle ki overnight faiz oranlarının % 1000 lere ulaşmıştır.

Ayrıca Hazinesinin iptal ettiği iç borçlanma ihaleleri ile piyasada serseri para olarak nitelendirilen bir fazla likidite oluşmasına neden olmuştur. Üçüncüsü ise Merkez Bankası kaynaklarıdır. Zaten bu kaynak olabildiğince çok kullanılmış ve 1990 yılı itibariyle 140 Trilyon olan Para arzı 20 Nisan 1994 itibariyle 778 Trilyona ulaşmıştır. Böylesine bir emisyon birikimi ve ekonominde kaynak ihtiyacı olmasına rağmen piyasadaki çekilmemesi sonucunda finansal bir kriz için bütün şartlar hazırlanmış olmaktadır.

Görüldüğü gibi olumsuz tüm şartlar birbirini tamamlayınca kriz kaçınılmaz olacaktır. Ancak kriz başlamadan önce yukarıda belirttiğim piyasadaki serseri para öncelikle Borsaya gitmiştir ve Borsa tarihinin rekorunu kırarak 13 Ocak 1993 günü Bileşik Endeks 28883.61 puan olarak gerçekleşmiştir(6). Tabidir ki bu yükseliş kendi doğal gelişimi içinde olmamıştır. 13 Ocakta Moody's açıkladığı kredi notu ile başlayan panik öncelikle paranın borsadan kaçmasına ve dövizle özellikle Dolara yönelmesine neden olmuştur. Böylece başlayan finansal kriz psikolojik etkilerle derinleşmesine döviz kurlarında patlamaya neden olmuştur(Ocak 1994 başında Serbest Piyasada Döviz Satış 15.000 lerden Nisan 1994 Ortalarında 44.000 lere ulaşmıştır.) Doğaldır ki bu finansal kriz beraberinde öncelikle Bankacılık sektörünü etkilemiştir. Başta belirttiğim gibi düşük kur yüksek faiz imkanıyla dışarıdan sendikasyon kredisi alan bankalar 1993 yılında karlı uyguladıkları açık pozisyonlarını kapatmıyarak 1994 yılına 5 Milyar dolarlık bir açık ile girdiler ve bu durum sonucunda sektörde büyük bir krizde beraberinde geldi.

Öncelikle bankalardan başlayan yoğun mevduat çekilmeleri büyük küçük bütün bankaları zor durumda bıraktı ve sonuçta 3 bankanın iflası bankalardaki tüm mevduatın devlet güvencesi altına alınması kararını getirdi. Ayrıca tasarrufları teşvik etmek ve kamuoyuna güven vermek amacıyla ile sektör için Merkez Bankasının 25 Nisan 1994 tarihli tebliği yayınlandı. Bu tebliğe göre Merkez Bankası zor durumda olan bankalara sermayelerinin iki katı kadar reeskont kredisi verebilme imkanı tanındı. Bu tedbirlere ilaveten

krizin başlangıç nedenlerinden bir olarak kabul edilen iç borçlanmaya yeniden başlayarak hazine ihalelerine Haziran 1994 'de tekrar başlandı. 1993 sonu ve 1994 başında kabul edilmeyen ve zorla indirilmek istenen faizlerin yaklaşık üç katı faiz (net 3 aylık % 200, bileşik yıllık % 406) kabul edilmek zorunda kaldı tabidir ki bu da piyasadaki serseri para olarak nitelenen paranın belli bir süre için olsa bile kontrol altına alınması imkanını sağladı. Bu arada Türk ekonomisi 14 yıl sonra tekrar I.M.F. ile "stad by" anlaşması yapmak zorunda kaldı. Tabidir ki bu anlaşma beraberinde belli mükellefiyetleri de beraberinde getirmektedir. Bu sebeple eylül 94 başında tekrar piyasaya dönecek olan paranın nasıl kontrol altına alınacağı hala bir soru işaretidir. Ancak I.M.F. yapılan anlaşma gereği para arzının belli bir kontrol altına alınmış olması. dış piyasalardan daha tam anlamıyla borçlanılmadığı da düşünülecek olursa Ocak ayı ortalarında başlayan finansal krizin bir benzerinin yaşanmasından korkulmaktadır. Piyasalarda konuşulan konsolidasyon ihtimali krizin derinleşmesine yardımcı olacaktır. Gerçek anlamıyla bir üretim seferberliği ve beraberinde verginin tabana yayılması gerçekleştirilemezse bugün aşılmış gibi gözükken ekonomik kriz ortamı daha ağır şartları ile karşımıza çıkması kaçınılmaz olacaktır.

5 Nisan kararlarının getirdiği sonuçlardan olan büyümenin durdurulması ve küçülme sonucu kriz reel ekonomi içinde de hissedilmeye başlandı ve bugün halen hissetmekteyiz. Yoğun işçi çıkarmalar , iflaslar üretimin düşmesine ve kapasite kullanımının %40 lar seviyesine inmesine neden olmuştur. Alınan ekonomik kararlar ile ekonomi soğutulmaya çalışılmakta ancak bu beraberinde birçok sosyal sorunların nedenini oluşturmaktadır.

Bugüne kadar büyümenin sağlıklı kaynaklara oturtulmaması yani bunlar içinde vergi kaynaklarının verimli hale getirilip yaygınlaştırılmaması ayrıca siyasi tercihlerin ekonomik gerçeklerin üzerinde tutulması bugün yaşadığımız krizi hazırlamıştır. K.İ.T. lerin fazla istihdam merkezleri haline getirilerek gerçek kapasitelerinde bile çalıştırılmamaları onların bugünkü duruma gelmelerine neden olmuştur. Burada belli bir ihmâl yanında bilinçli bir tercihte yapılan uygulamalarda kendini göstermektedir.

Sonuçta üretmeden tüketen , satmadan alan , çalışmadan kazanan bir ülke konumunda daha fazla kalamazdık hiç bir ülke de kalamaz. Yaşadığımız kriz bize beraberinde birçok derste vermiştir. Bu derslerden yararlanırsak bundan sonra karşılaşacağımız krizlere daha hazırlıklı olur ve olabildiğince daha az zararla geçiştirebiliriz. Ancak günü kurtaran çözümler bizi hiç bir zaman refaha ulaştıramaz, aksine sorunları ertelememiz ilerideki çözümsüzlü-

ğü getirecek buda daha fazla problemlerle karşılaşmamıza neden olacaktır. Siyasi popülizimin öncelikleri ile ekonomik kararlar alındığı müddetçe ülke ekonomisinin karşılaşacağı sorunlar bitmeyecektir. Buda bizim az gelişmişlik statümüzün değişmemesini beraberinde getirecektir.

Öncelikle üretmenin teşvik edildiği büyümenin öncelikle iç tasarrufa dayandırıldığı ve dış kaynakların da enflasyonist etki yaratmadan kullanıldığı, kayıt dışı ekonominin küçültüldüğü, rantiyeli sınıfının yaratılmadığı bir ekonominin gerçekleşmesi bizi kriz ortamlarından kurtaracaktır. Böylelikle de Cumhuriyetimizin temel hedefi olan "Büyük Türkiye" amaçına daha sağlıklı ve kolay ulaşacağımız bir gerçektir.

Krizlerden alınan dersler büyümenin harçını oluşturur.

DİPNOTLAR

- (1) T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, **Haziran 1994' te Türk Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar**, D.İ.E. Matbaası, Haziran 1994, Ankara, s.Fiyat-15.
- (2) Capital Dergisi, **INFOCARD**, Hürriyet Yayınları, İstanbul, Mayıs, 1994,s.2.
- (3) **A.g.e.**, s.3
- (4) D.İ.E.,**a.g.e.**,s. sanayi-29
- (5) Kemal Kurdaş,"Ekonomide Bunalıma Doğru", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**,İstanbul, Şubat 1994, s.47.
- (6) Capital, **a.g.e.**, s.3